

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ขยะมูลฝอย ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศไทยปริมาณวันละกว่าหมื่นตัน ซึ่งเป็นขยะมูลฝอยจากกรุงเทพมหานครถึง 7 พันตันต่อวัน เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ พบว่าปีหนึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.7 โดยในเขตกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 17.5 ในเขตเทศบาล เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.6 นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาลเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.7 ขยะที่เกิดขึ้นทั่วประเทศเป็นขยะที่เกิดในกรุงเทพฯ ร้อยละ 2.3 โดยในปี พ.ศ. 2546 กรุงเทพฯ มีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 10,000 ตันต่อวัน ในปี พ.ศ. 2547 เพิ่มขึ้นประมาณ 40,000 ตันต่อวัน คิดเป็นปริมาณขยะมูลฝอยในกรุงเทพฯ จะเกิดขึ้นวันละประมาณ 5,500-6,000 ตัน (จุฬานันท์ บุญทราหาญ, 2548 : 4)

ขยะมูลฝอยและของเสียที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นของเสียจากชุมชน การเกษตร และอุตสาหกรรมก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและเมืองหลักต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงปัจจุบัน และนับวันจะเพิ่มมากยิ่งขึ้นเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรตลอดจนการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศก่อให้เกิดการเพิ่มปริมาณของขยะมูลฝอยเป็นอย่างมาก วันนี้นักไทยกว่า 60 ล้านคน สามารถสร้างขยะได้มากถึง 14 ล้านตันต่อปี แต่ความสามารถในการจัดเก็บขยะกลับมีไม่ถึง 70 % ของขยะที่เกิดขึ้นจึงทำให้เกิดปริมาณมูลฝอยตกค้าง ตามสถานที่ต่าง ๆ หรือมีการนำไปกำจัดโดยวิธีกองบนพื้นซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ

1. อากาศเสีย เกิดจากการเผามูลฝอยกลางแจ้งทำให้เกิดควันและสารมลพิษทางอากาศ
2. น้ำเสีย เกิดจากการกองมูลฝอยที่ตกค้างบนพื้นเมื่อฝนตกจะเกิดน้ำเสียซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำทำให้เกิดภาวะมลพิษทางน้ำ
3. แหล่งพาหะนำโรคจากมูลฝอยตกค้างบนพื้นจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของหนูและแมลงวัน ซึ่งเป็นพาหะนำโรคติดต่อทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน
4. เหตุรำคาญและความไม่น่าดู จากการเก็บขยะมูลฝอยไม่หมดทำให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวนแหล่งกำเนิดมลพิษจากขยะมูลฝอย (Source of solid waste pollution) แหล่งกำเนิดมลพิษจากมูลฝอยที่สำคัญ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ธุรกิจ ร้านค้า สถานที่ราชการ สถานที่ก่อสร้าง สถานที่สาธารณสุข สถานที่ตั้งระบบสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ โรงงานอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เป็นต้น ซึ่งปริมาณและลักษณะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความแตกต่างกันลักษณะของกิจกรรม

เนื่องจากยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 มีเป้าหมายที่การกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกหลักวิธี และปลอดภัยไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของจังหวัดทั้งหมด และมีการใช้ประโยชน์มูลฝอยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 30 ของปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้น ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาด้านส่งเสริมการพัฒนาระบบกำจัดของเสียอันตรายที่เป็นที่ยอมรับของชุมชนส่วนหนึ่งก็คือการสนับสนุนการลดปริมาณขยะและของเสียและการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544 : 61-70)

ระบบบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลมหาสารทำการดูแลด้านขยะมูลฝอย ได้กำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กองสาธารณสุข มีบุคลากรดำเนินงานภายในกองจำนวน 11 คน รถเก็บขยะจำนวน 2 คัน โดยได้จัดหาถังขยะมาบริการให้กับประชาชนตามจุดต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นถังขยะที่สามารถทิ้งทุกอย่างได้ลงในถังขยะใบเดียวกัน การจัดเก็บและขนย้ายจะทำการจัดเก็บในช่วงเช้าของทุกวันยกเว้นวันอาทิตย์ และรวบรวมขยะทั้งหมดขนย้ายไปยังพื้นที่ของเขตเทศบาลตำบลนครหลวงซึ่งห่างออกไปประมาณ 10 กิโลเมตร ทำให้เทศบาลตำบลมหาสาร มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการดังกล่าวประมาณ 15,000 บาทต่อเดือน และมีแนวโน้มสูงขึ้น หากไม่มีการดำเนินแก้ไขจะทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลมหาสารเพิ่มขึ้น และปัญหาขยะมูลฝอยอาจจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ

ปัจจุบันเทศบาลตำบลมหาสารกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเกี่ยวข้องกับโครงการรณรงค์และส่งเสริมให้ประชาชนทำการแยกขยะก่อนทิ้ง เนื่องจากปริมาณขยะของเทศบาลแห่งนี้มีปริมาณเฉลี่ยประมาณเดือนละมากกว่า 20 ลูกบาศก์เมตร (เทศบาลตำบลมหาสาร. 2548 : 5) นับว่ามีปริมาณมากในการจัดการขยะจากครัวเรือน ดังนั้น เมื่อปริมาณขยะมูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไขปัญหา หากไม่ดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ในอนาคตข้างหน้าอาจจะแก้ไขปัญหามูลฝอยได้ยากลำบากมากขึ้น การแก้ไขปัญหามูลฝอยหากผลักภาระปัญหานี้ให้แก่เทศบาลรับผิดชอบโดยตรงเพียงฝ่ายเดียว อาจจะไม่สามารถแก้ไขปัญหามูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าหากสามารถนำภาครัฐและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกันในการแก้ไขปัญหามูลฝอย ผู้วิจัยคาดว่าผลของการเข้ามามีส่วนร่วมของ ทั้งสองฝ่ายจะทำให้เกิดผลดีแก่ท้องถิ่นท้องถิ่นจะเกิดความเข้มแข็งและประกออบกับทางเทศบาลตำบลมหาสารมีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมีนโยบายส่งเสริมการแยกประเภทขยะ ดังนั้นเทศบาลจึงได้กำหนดโครงการเพื่อรณรงค์ส่งเสริม ให้ประชาชนทำการแยกประเภทขยะ โดยต้องการให้ลดปริมาณขยะจากครัวเรือนด้วยการกำหนดโครงการแยกประเภทขยะขึ้น เมื่อพิจารณาแผนพัฒนาของเทศบาลตำบล

มหาราชแล้ว ผู้วิจัยจึงต้องการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับทางเทศบาล เพื่อต้องการให้เกิดกิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยอย่างเป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติงานในเทศบาลแห่งนี้ ซึ่งสนใจว่ากระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะสามารถกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลมหาราชที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนได้อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยของผู้นำชุมชน ก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการศึกษา
2. เพื่อศึกษาระดับทัศนคติเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยของผู้นำชุมชน ก่อนและหลังการเข้าร่วมกระบวนการศึกษา
3. เพื่อการพัฒนากิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยของผู้นำชุมชนเทศบาลตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความสำคัญของการวิจัย

การแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยของท้องถิ่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐและภาคประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมกันแก้ไข เมื่อทุกฝ่ายตกลงที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจะทำให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง และสามารถจะร่วมกันจัดการปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการแก้ไขปัญหานี้จะสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นอีกด้วย ผลประโยชน์ที่ท้องถิ่นจะได้รับ คือ ข้อตกลงที่ได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เมื่อภาครัฐและภาคประชาชนนำผลที่ได้ไปปฏิบัติอย่างจริงจังตามที่ได้อธิบายไปนั้น ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยให้ลดปริมาณลงได้ ดังนั้นภาครัฐและภาคประชาชนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม

ขอบเขตการวิจัย

1. หน่วยในการวิเคราะห์

หมู่ 1 - หมู่ 6 ตำบลหัวไผ่ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หมู่ 1 - หมู่ 4 ตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้กำหนดประชากร คือ ผู้นำชุมชน โดยเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับเทศบาลตำบลมหาราช แบ่งแยกกลุ่มผู้นำชุมชนออกตามตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งมีบทบาทเกี่ยวข้องและมีความสนใจด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ วิธีการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นไปตามโอกาสทางสถิติ (Non-Random Sampling Techniques) โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ดังนี้

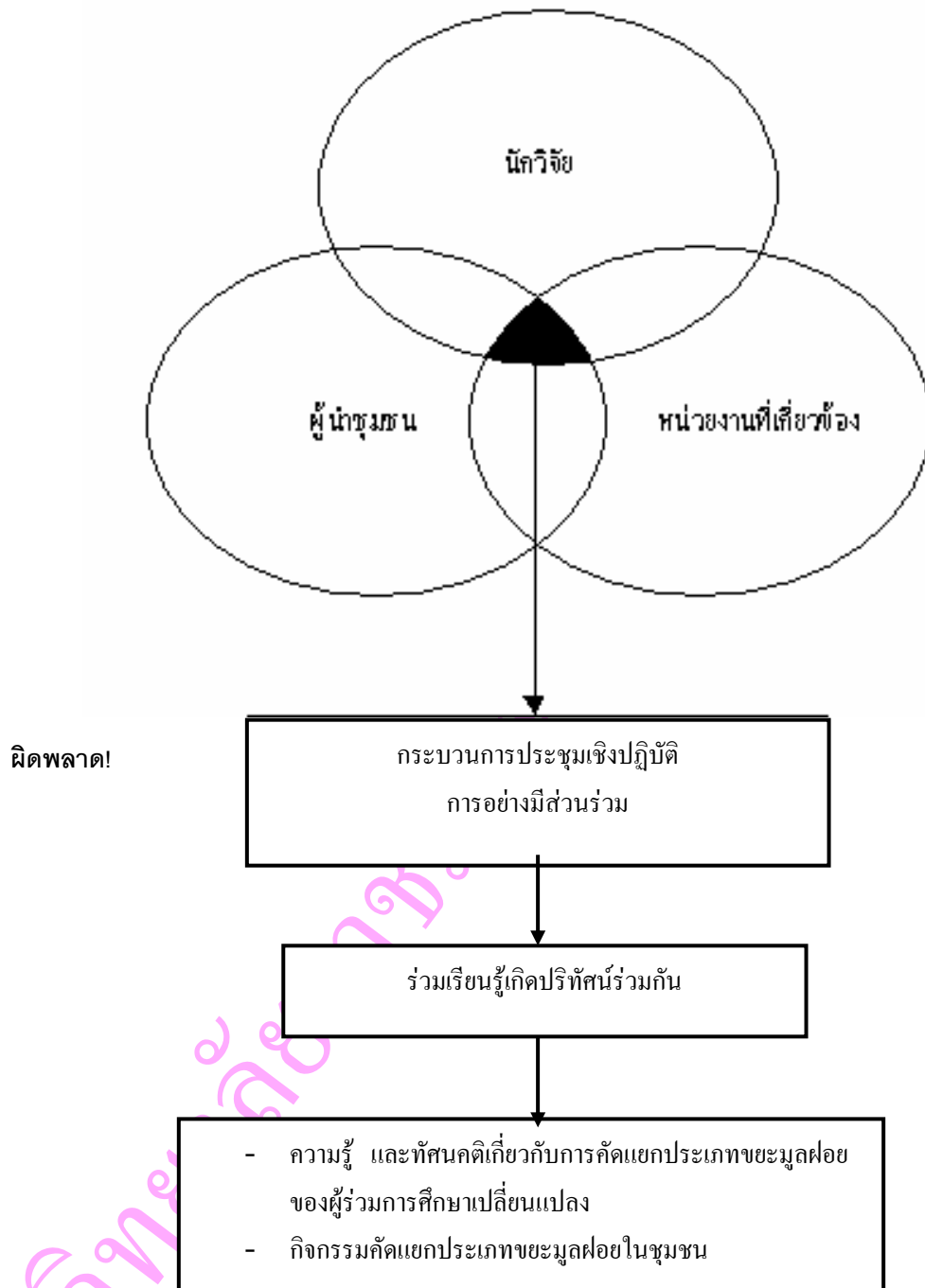
- 2.1 องค์กรท้องถิ่น และผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน จำนวน 4 คน
- 2.2 ผู้นำท้องถิ่นภาคประชาชน จำนวน 12 คน
- 2.3 ผู้รับซื้อของเก่า จำนวน 2 คน
- 2.4 ข้าราชการท้องถิ่น และครู จำนวน 11 คน
- 2.5 นักวิชาการ จำนวน 1 คน

3. ตัวแปร

นักวิจัย ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมกันในกระบวนการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ โดยมีเป้าหมายของการพัฒนากิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยในชุมชน ดังนั้นตัวแปรที่สำคัญของการศึกษาครั้งนี้ คือ กิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยที่อาจจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในชุมชนเทศบาลตำบลมหาราช

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยของผู้นำชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยและแยกประเภทขยะมูลฝอย แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ทฤษฎีและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีผลต่อการพัฒนากิจกรรมคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย ส่งผลให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการที่ช่วยในการลดปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชน โดยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและผู้วิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการศึกษาจะได้รับความรู้ ทัศนคติที่ดีในการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย ประกอบกับการเรียนรู้ร่วมกันในการค้นหาปัญหา สาเหตุและแนวทางการแก้ไขขยะมูลฝอยของท้องถิ่น ผลลัพธ์ ที่ได้คือ กิจกรรมที่ทุกฝ่ายร่วมหาข้อตกลงร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนากิจกรรม หมายถึง แนวทางการสร้างสรรค์ การกระทำ หรือวิธีการเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย เพื่อนำไปใช้หรือเพื่อการศึกษาให้กับเทศบาลตำบลมหาราช อำเภอ มหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คัดแยกประเภทขยะมูลฝอย หมายถึง การจัดหมวดหมู่ของขยะมูลฝอยตามลักษณะหรือ ชนิดของขยะในเทศบาลตำบลมหาราช

ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาขยะมูลฝอย ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน ผู้นำภาคประชาชน ผู้รับซื้อของเก่า ข้าราชการ ท้องถิ่น ครู และนักวิชาการในเทศบาลตำบลมหาราช

ความรู้ในการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย หมายถึง ความสามารถในการแยกข้อเท็จจริง เกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยในเทศบาลตำบลมหาราช

ทัศนคติในการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย หมายถึง ความรู้สึกลึกซึ้ง ความเชื่อ ค่านิยมของผู้นำชุมชน และแนวทางปฏิบัติหรือท่าทีที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยในเทศบาลตำบลมหาราช

กิจกรรม หมายถึง การกระทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามนโยบาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

การระดมสมอง หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำชุมชนภาคต่าง ๆ เข้ามาร่วมคิด เพื่อค้นหา ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกคน จะได้แสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกันอย่างเป็นอิสระ

การประชุมเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการที่นำบุคคลผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน และมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อปัญหา สาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมหารูปแบบการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สมมติฐานการวิจัย

1. ระดับความรู้ของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยจะแตกต่างกัน หลังจากเข้าร่วมกระบวนการศึกษา
2. ระดับทัศนคติของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยจะแตกต่างกัน หลังจากเข้าร่วมกระบวนการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นแนวทางให้กับฝ่ายสาธารณสุขเทศบาล ตำบลมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาหรือผู้ที่สนใจนำผลการวิจัยไปพัฒนาครั้งต่อไป เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนกระทำการแยกประเภทขยะ ตามโครงการพัฒนาที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาสามปีประจำปี พ.ศ. 2548-2550 และได้ระบุโครงการพัฒนาในปี พ.ศ. 2551-2553 ด้วย ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังไว้ว่าจะสามารถทำให้โครงการที่คาดว่าจะเกิดขึ้นดังกล่าวประสบผลสำเร็จตามแผนงานที่วางไว้ ประกอบกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังช่วยให้เกิดความร่วมมือของภาครัฐและภาคประชาชนในการจัดการลดปริมาณขยะมูลฝอยของท้องถิ่นร่วมกัน จะเป็นผลดีในอันที่จะทำให้เทศบาลลดค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะของท้องถิ่นรวมทั้งสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนของประชาชน